

Asia: VN/28937/2021

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Perimistoimistojen Liitto ry (SPL) on vastuullisten perintätoimistojen yhdistys, jonka tehtävä on kehittää perintäalan toimintaa yhdessä viranomaisten ja muiden yhteistyökumppanien kanssa. Liiton jäsenyritykset hoitavat Suomessa yli 90 % ulkoistetusta yksityisoikeudellisten saatavien vapaaehtoisesta perinnästä. Oikeudellisessa perinnässä tämä osuus on yli 70 %.

Nyt vallitsevasta tilanteesta

Oikeusministeriössä selvitetään parhaillaan mahdollisen pienriitamenettelyn mahdollisuutta oikeudenkäynnissä.

SPL:n jäsenyritykset ovat merkittävässä roolissa sekä riidattomien että riitaisten saatavien oikeudenkäynneissä. Perintätoimistoissa työskentelee huomattava määrä luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia, jotka hoitavat riitaisten saatavien oikeudenkäynnit toimeksiantajiensa lukuun alusta loppuun asti. Perintätoimistoilla on asiakkaita ympäri Suomea ja perintätoimistoilla on sen vuoksi poikkeuksellisen hyvä tietämys mm. eri tuomioistuinten toimintatapojen eroavaisuuksista. SPL haluaakin tuoda esiin käytännön kautta ilmenneitä seikkoja ja mahdollisia parannusehdotuksia sekä olla mukana osallistumassa mahdollisiin uudistushankkeisiin.

Suurin osa kaikista summaarisista haastehakemuksista tehdään perintätoimistoissa. Perintätoimistoissa summaarisia hakemuksia laitettiin vireille vuonna 2021 arviolta yli 300.000* kappaletta.

Riitaisten saatavien osalta SPL:n jäsenyritykset tekivät vuonna 2021 laajoja haastehakemuksia käräjäoikeuteen arviolta yli 500 kappaletta. Riitaisten saatavien haastehakemusten yhdistävä tekijä on rahavelkomus. Itse asia voi olla esimerkiksi suuri rakennusriita tai eläimen sairaanhoitoon liittyneet erimielisyydet. Päätelmiä oikeudenkäyntikulujen määrästä tai parhaasta prosessista ei voikaan tehdä pelkästään sillä perusteella, että kanne perustuu velkomukseen.

Velallisilla on mahdollisuus esittää riitautus vapaaehtoisen perinnän aikana ja perintätoimistoissa varhaiseen yhteydenottoon myös kannustetaan eri keinoin. Velkoja haluaa riitautukset mahdollisimman nopeasti ja vapaaehtoisen perinnän aikana, koska kaikkein huonoin vaihtoehto on se, että velallinen riitauttaa saatavan vasta käräjäoikeudessa. Perintäkirjeissä pyydetään olemaan

yhteydessä perintätoimistoon ja perintälain 5 a §:n ja 5 b §:n säännöksistä johtuen maksuvaatimuksissa on mainittava velallisen mahdollisuus esittää huomautuksia saatavan määrästä ja perusteesta. Riitautusten ja epäselvyyksien selvittäminen on perintätoimistoissa arkipäivää ja asioissa pyritään sovinnollisiin ratkaisuihin.

Tästä huolimatta velalliset tekevät riitautuksia vasta käräjäoikeudessa ja kantajat joutuvat tällöin tahtomattaan mukaan täysimittaiseen oikeudenkäyntiin. Vuonna 2021 SPL:n jäsenyritysten tekemistä riidattomista haastehakemuksista riitautui vasta käräjäoikeudessa arviolta yli 5.000* kappaletta.

Kun riitautus kanteeseen tulee vasta käräjäoikeudessa, kantaja joutuu harkitsemaan, onko se valmis mahdollisesti mittaviinkin oikeudenkäyntikuluihin tilanteessa, jossa vastapuolen maksukyvyystä ei ole varmuutta. Kantajat peruuttavatkin kanteita ja suorittavat vastapuolen oikeudenkäyntikuluja tilanteissa, joissa kanteen sinänsä on täysin aiheellinen ja riitautus aiheeton. Jos taas riitautus sinänsä on aiheellinen, mutta se tulee kantajan tietoon vasta käräjäoikeudessa, aiheuttaa se kantajalle turhia kustannuksia. Tällainen asia olisi voitu selvittää jo vapaaehtoisen perinnän aikana ja saatavan perintä päättää.

Riidattomankaan saatavan periminen käräjäoikeudesta ei ole helppoa ja halpaa. Jo pelkästään oikeudenkäyntimaksu (nykyisellään 65 euroa) voi estää riidattoman, mutta esimerkiksi pääomaltaan pienen, saatavan perimisen. Varattomien velallisten osalta tuomiota ei ole järkevää hakea ja maksaa tällaista kuluja ja tehdä tuomion saamiseksi työtä. Ei ole syytä lisätä velallisen kulutaakkaa eikä aiheuttaa turhaa työtä velkojalle, käräjäoikeudelle ja ulosotolle. Perintätoimistot pyrkivät maksukykyarvioinnilla välttämään turhia viranomaismenettelyjä.

Summaaristen haastehakemusten käsittelyssä on käräjäoikeuksissa eroavaisuuksia. Kaiken kaikkiaan jo nykyään täysimittaiseen istuntokäsittelyyn päätyy vasta käräjäoikeudessa riitautuneista tapauksista vähäinen osuus. SPL:n jäsenyrityksissä em. summaarisista haastehakemuksista käräjäoikeuksien suulliseen käsittelyyn siirrettiin arviolta noin 500* kappaletta. Näistäkin osa saatiin sovittua ennen varsinaista istuntokäsittelyä. Kantajat voittivat hoitamistaan riita-asioista arviolta yli 95 %*, joten riitautusperusteiden voidaan perustellusti katsoa olevan usein heikkoja tai keinotekoisia.

* Merkityt luvut on kerätty SPL:n jäsenyrityksiltä. Tietoja ei kuitenkaan ole saatu kaikilta SPL:n jäsenyrityksiltä, jonka vuoksi puuttuvien tietojen osalta on tehty arvio. Sen vuoksi esitetyt kokonaisluvut on siis esitetty arvioina.

Mahdollisuuksia kehittää nykytilaa

Suulliseen käsittelyyn siirrettävien asioiden lukumäärä on pienennettävissä entisestään muutaman käräjäoikeuden toimintatapamuutoksella. Käytännössä keino karsia kustannuksia olisi ohjata käräjäoikeuksia välttämään istuntokäsittelyitä vähäisten saatavien riita-asioissa, ja lisäämään kustannustehokasta kirjallisen menettelyn käyttöä. Kirjallisessa menettelyssä kulut jäävät osapuolille kohtuullisiksi. Käytännössä kirjallista menettelyä sujuvampaa ja kustannustehokkaampaa mallia onkin vaikea löytää. Mikä tahansa prosessiin liittyvä neuvotteluvaihe ennen kirjallista menettelyä lisäisi asioiden edellyttämiä toimenpiteitä ja siten kustannuksia. Riitautuvissa velkomusasioissa osapuolet ovat usein jo yrittäneet sopia asiaa, sovintoa löytämättä.

Suulliseen käsittelyyn siirrettyjen asioiden määrät vaihtelevat eri käräjäoikeuksissa. Tämä ei luultavimmin selity vain eri käsittelymäärillä tai asioiden laadulla. Suullisia istuntoja ei pitäisi järjestää esimerkiksi vain sen vuoksi, että käräjänotaarit saisivat istuntokokemusta. Suurimmassa

osassa käräjäoikeuksia istuntokutsujen määrät ovat kuitenkin maltillisia ottaen erityisesti huomioon, että osa kutsuista on johtunut henkilötodistelun nimeämisestä. Käräjäoikeuksien toimintatapamuutoksilla saataisiin karsittua huomattava osuus nykyisistä vähäisten riitojen istuntokäsittelyistä.

Perintätoimistot saavat käräjäoikeudesta lausuttavaksi myös velallisen riitautuksia, jotka ovat niin puutteellisia tai epäselviä, ettei vastustamisen peruste käy ilmi tai vastaaja vetoaa ainoastaan sellaiseen perusteeseen, jolla selvästi ei ole vaikutusta asian ratkaisemiseen. Epäselviin vastauksiin käräjäoikeuden pitäisi kuitenkin pyytää täydennyksiä vastaajalta, eikä lähettää niitä suoraan kantajalle. Mikäli vastaajan vastineesta ei selviä kunnolla (täydennyskehotuksen jälkeenkään) miksi ja millä perusteella vaatimukset on riitautettu, käräjäoikeuksien tulisi rohkeammin antaa yksipuolinen tuomio oikeudenkäymiskaaren mukaisesti. Mikäli vastaajan vastine on sekava, tulisi käräjäoikeuden esittää kantajalle nykyistä useammin yksilöidyt seikat, joista se lausumaa pyytää. Tämä lyhentäisi lausumia ja estäisi ennalta, että kantaja joutuisi vastaajan sekavan vastauksen vuoksi lausumaan asioista varmuuden vuoksi. Tämän myötä vastaajalta vaaditut oikeudenkäyntikulut pienenisivät, koska kantajalta kuluisi vähemmän työaikaa vastauksen selvittämisiin ja omaan vastaukseensa.

SPL:n jäsenyrityksille tehdyssä kyselyssä korostuikin erityisesti em. suurempi tarve epäselvien vastausten täydentämiseen vastaajalta ennen vastauspyynnön pyytämistä kantajalta. Tämä edellyttää käräjäoikeuksilta aktiivisempaa prosessinjohtoa.

Velalliset hakevat yksipuolisiin tuomioihin muutosta takaisinsaantikanteilla. SPL:n jäsenyritykset saivat vuonna 2021 käsiteltäväkseen arviolta yli 1.000* takaisinsaantikannetta. SPL:n käsityksen mukaan suurin osa takaisinsaantikanteista tehdään ilman todellisia perusteita. Useassa tapauksessa velallinen aktivoituu asiassaan ensimmäisen kerran vasta vuosia yksipuolisen tuomion jälkeen ja hakee takaisinsaantia. Esimerkiksi Suomen asianajajaliiton valvontalautakunta on antanut takaisinsaantikanteita ”tehtaillelle” luvan saaneelle oikeudenkäyntiavustajalle seuraamuksen siitä, että tämä on esittänyt takaisinsaantihakemuksissa riitautuksia, jotka eivät olleet edes pitäneet paikkaansa.

Tavallisesta tuomiosta poiketen yksipuolinen tuomio ei saa lainvoimaa vain ajan kulumisella, vaan edellyttää kantajalta aktiivisia, vastaajaan kohdistettuja yksipuolisen tuomion tiedoksiantotoimia. Takaisinsaantikanteita koskeva oikeuskäytäntö osoittaa, että yksipuolinen tuomio voidaan käytännössä antaa todisteellisesti tiedoksi käytännössä vain haastemiehen välityksellä. Oikeuslaitoksella ei ole resursseja laajamittaisiin todisteellisiin tiedoksiantoihin ja menettely on kantajalle kallista. Tämä koskee myös riidattomissa asioissa annettuja yksipuolisia tuomioita. Vaikka velallinen olisi vuosia sitten maksanut yksipuoliseen tuomioon liittyvän saatavan ulosoton kautta, ei hän ole saanut tuomiota tiedoksi OK 12 luku 15§ 1 momentissa edellytetyllä tapaa ja hän voi tehdä takaisinsaantikanteen. Tällaisissa tilanteissa velkojan oikeussuoja ja oikeusvarmuus on vaarassa, varsinkin kun annetusta yksipuolisesta tuomiosta on jo kulunut pitkä aika.

Käräjäoikeuksien tulisi kiinnittää huomioita siihen, täyttyvätkö oikeudenkäymiskaassa säädetyt takaisinsaannin edellytykset lainkaan ennen siirtoa toimivaltaiseen riita-asioiden forumiin. Käytännössä mikä tahansa syy riittää siihen, että tuomioistuin ottaa takaisinsaantikanteen tutkittavaksi. Osa takaisinsaantihakemuksista tulisi jo summaaristen asioiden forumissa jättää tutkimatta epäselvinä tai merkityksettöminä.

Etenkin myöhään tehdyt takaisinsaantikanteet rasittavat tuomioistuimia ja ovat pois muiden asioiden käsittelyltä. Haastemiehen välityksin tehtävä ja todisteellista tiedoksiantoa vaativa

yksipuolisten tuomioiden tiedoksiantoprosessi onkin jäänyt ajastaan jälkeen. Nykyaikana tulisi olla mahdollista antaa yksipuolinen tuomio tiedoksi tuomioistuimen antaman päätöksen jälkeen suoraan tuomioistuimesta ja siitä pitäisi voisi valittaa normaalisti tietyssä ajassa. Vastaajat ovat kuitenkin saaneet ennen päätöstä haastehakemukset todisteelliseksi tiedokseen ja he osaavat odottaa päätöstä. He voivat myös itse vaikuttaa yhteydenottokanaviinsa. Vaihtoehtoisesti takaisinsaantia koskevaan määräaikaan voitaisiin tehdä ajallinen raja, joka poistaisi kohtuuttoman pitkän ajan kuluttua tehtäillut takaisinsaantikanteet. SPL on tehnyt 14.3.2023 sekä Oikeusministeriölle että Työ- ja Elinkeinoministeriölle aiheesta hallitusohjelmaesityksen, jossa takaisinsaantia koskevia haasteita käsitellään tarkemmin.

Turhia riitautuksia voisi vähentää esimerkiksi myös se, että haastehakemuksen tiedoksiannon yhteydessä vastaajalle menisi tieto siitä, mitä riitautus aiheuttaa oikeudenkäyntimaksun suhteen; käytännössä kantajan vastaajalta vaatima oikeudenkäynnin viranomaismaksu 65 euroa nousee 270 euroon. Samoin jos muutoksenhakuohjauksessa ilmoitettaisiin niistä aiheutuva kulut, esim. että takaisinsaantikanne maksaa sen nostaneelle 530 euroa, voisi turhaan nostetut takaisinsaantikanteet vähentyä. Ns. maallikot eivät useinkaan tiedä millaisia kustannuksia ”pelkkä turha purnaaminen” saattaa heille aiheuttaa. Tietoisuus varmasti lisäisi harkintaa ja sen myötä saisi ehkä edes osan aiheettomista riitautuksista pois käräjäoikeuksista. Tämä myös lisäisi entisestään sinänsä toivottua velka-asioiden selvittämistä jo vapaaehtoisen perinnän aikana, kuten iso osa velallista jo tekee.

Pienriitamenettely: tuleeko siitä säätää ja jos tulee, niin millaisena?

Edellä mainitusti SPL:n jäsenyritykset laittavat vireille valtaosan nykyisistä summaarisista haastehakemuksista. Summaarisen menettelyn toimivia käytäntöjä ei tule sivuuttaa pienriitamenettelystä säädettäessä.

SPL on yllä avannut nykyprosessia summaarisia haastehakemuksia sekä takaisinsaantiprosessia koskien, koska kyseiset menettelyt jäävät arviomuistiossa vähäisemmälle tarkastelulle. Tähän mennessä saapuneessa lausuntopalautteessa kuitenkin vahvasti korostetaan, että myös summaarinen menettely ja takaisinsaantiasiat on otettava huomioon pienriita-asioiden mahdollisuutta tarkastelevassa hankkeessa. Samassa yhteydessä on SPL:n mukaan tärkeää myös arvioida, mitkä olisivat ne uudistukset, jotka voisivat tehostaa jo nyt käytössä olevaa summaarista sekä takaisinsaantimenettelyä siten, että pienriitojen määrää ja ylipäättään riitojen määrää voitaisiin vähentää.

Arviomuistio korostaa vahvasti, että myös määrältään pienet kantajien saatavat tarvitsevat oikeussuojaa. SPL:n jäsenyritykset ovat asiasta perustavanlaatuisesti samaa mieltä.

SPL arvioi, että pienriitamenettely tulisi lisäämään tarpeettomien riitautusten määrää. Tarpeettomilla riitautuksilla SPL tarkoittaa tapauksia, joissa velallisen aito oikeussuojan tarve on vähäinen tai olematon. Riitautuksen tarkoituksena voi tällaisissa tapauksissa olla lähinnä haitan tekeminen velkojalle, pyrkimys pidempään maksuaikaan taikka esim. puhdas epä tietoisuus omista oikeuksista ja velvollisuuksista. Pienriitamenettelyn tulisikin pitää sisällään mekanismit, jotka jo ennakolta tilkitsevät tällaiset sääntelyn tarkoituksen näkökulmasta aiheettomat asiat täysimittaisen pienriitamenettelyn ulkopuolelle.

Erityisen ongelmallisia tarpeettomat riitautukset ovat summaaristen haastehakemusten kohdalla. Mikäli saatavan perusteeton riitautus saattaa aiheuttaa velalliselle pienriitamenettelyyn siirtymisen myötä esimerkiksi enintään joidenkin satojen eurojen kuluvastuun vastapuolelle aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista, voi tällainen riitauttaminen olla erittäin käyttökelpoinen velalliselle. Samalla

myös täytäntöönpanokelpoisen ulosottoperusteen saaminen ja velalliseen kohdistuva ulosotto siirtynee riitautuksen myötä yli vuoden päähän. Näin velallinen saa ”muutamalla satasella” halpaa maksuaikaa esimerkiksi alle 5000 euron saatavissa vain riitauttamalla asiansa.

Erilaisiin epäasianmukaisen prosessaamisen tilanteisiin oikeudenkäymiskaari toki tarjoaa jo nyt työkaluja. Näin on säädetty esimerkiksi tarpeettomasta oikeudenkäynnistä ja oikeudenkäynnin pitkittämisestä. On kuitenkin huomattava, että nämä kuluratkaisujen poikkeustilanteet ovat niin harvinaisia ja pienriitojen massakäytäntöön oletettavasti sopimattomia, että pienriitamenettelyyn voisi olla tarpeen säätää omat kuluratkaisuja koskevat poikkeusmekanisminsa, jotta SPL:n mainitsemilta tarpeettomien riitautuksien aiheuttamilta epäkohdilta voitaisiin välttyä.

Arviomuistiossa ja lausuntopalautteissa on esitetty erilaisia näkemyksiä siitä, minkä kokoiset saatavat tulisi ohjata pienriitamenettelyyn. SPL katsoo, että pääomarajan tulisi olla lähtökohtaisesti matalalla tasolla, mikäli Suomeen säädetään pienriitamenettely. SPL näkemyksen perusteella mahdolliseen pienriitamenettelyyn tulisi ohjata pääomaltaan alle 2500 euron suuriset saatavat. Tämä vastaa myös Ruotsissa käytettyä rajaa (vuonna 2023 26 250 SEK eli noin 2349 EUR) Tätä korkeammalle asetettu taso johtaisi jo intressiltään suhteellisen isojen saatavien käsittelyyn pienriitamenettelyssä. Vastaavasti pienriitamenettelyn ulkopuolelle tulisi jättää myös jatkuvia sitoumuksia koskevat saatavat, sillä näissä velkapääoma kasvaa nopeasti. Kuten muissakin lausunnoissa on todettu, raja tulisi lähtötilanteessa joka tapauksessa asettaa alkuvaiheessa matalalle tasolle, jotta järjestelmän vaikutuksista, toimivuudesta ja sen lisäämästä työmäärästä saadaan kokemuksia, ennen menettelyn mahdollista laajentamista.

Pienriitamenettelyn pääomarajan säätämisharkinnassa on otettava huomioon myös yleiset oikeusturvaehdot ja vakuutusyhtiöitä on syytä kuulla säätämishankkeen kuluessa. Vakuutusehtojen sisältö voi vaikuttaa siihen, mihin pienriitamenettelyn euromääräinen raja on vakuutusyhtiöistä syytä asettaa taikka siihen, minkä laatuista riitoja pienriitamenettelyyn voidaan ohjata. Yleistäen voidaan sanoa, että pienriidoiksi lienee syytä mieltää etenkin asiat, joihin oikeusturvaa ei syystä taikka toisesta myönnetä. SPL näkee, että vakuutusteilse saatavan oikeusturvan puute voi olla ilmiö, joka paisuttaa jo käynnistyneiden riitojen oikeudenkäyntikuluja. Kun kulut tällaisissa tapauksissa ovat väistämättäkin isot, asettavat riidan osapuolet kaiken panoksensa riidan voittamiseen hinnalla millä hyvänsä, sillä häviö ilman oikeusturvaa romuttaa joka tapauksessa hävinneen taloudellisen tilanteen.

Mikäli Suomeen säädetään pienriitamenettely, SPL katsoo, että menettelystä veloittettavan oikeudenkäyntimaksun tulee olla huomattavasti nykyistä riita-asian oikeudenkäyntimaksua matalampi. SPL katsoo, että maksu tulisi olla korkeampi, kuin summaarisista asioista veloittettava oikeudenkäyntimaksu, mutta määrältään silti alhainen, kuten Ruotsissa, missä tuomioistuinmaksu on noin 80 euroa (SEK 900). Mikäli oikeudenkäyntimaksu asetetaan tätä korkeammaksi, asettaa tämä esteen oikeudenkäynnin aloittamiselle. Tämä korostuisi erityisesti tilanteessa, jossa kantajalle säädetäisiin normaalimenettelyä suurempi vastuu omien oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta myös menestyksekkäässä oikeudenkäynnissä.

Arviomuistiossa on arvioitu oikeudenkäyntimenettelyn keventämismahdollisuuksia. SPL katsoo, että pienriitamenettelyn menettelysääntöjen tulisi vastata laajojen riita-asioiden menettelyä. Oikeudenkäynnin lopputuloksen tulee perustua tuomioistuimen arviontiin esitetystä todistelusta ja pyrkiä aineelliseen totuuteen. Mikäli menettelyyn tehdään kevennyksiä, aiheuttaa se oikeusturvariskin sekä kantajalle että vastaajalle, mikä mahdollisesti lisäisi myös tarvetta muutoksenhauille.

Oikeudenkäynnin osapuolilla tulisi olla myös pienriitamenettelyssä oikeus toimittaa kirjallista todistelua sekä kuulla suullista todistelua. SPL kuitenkin katsoo, että osana pienriitamenettelyä tuomari voisi ohjata menettelyä tapauskohtaisesti ja oikeudenkäynnin osapuolten suostumuksella voitaisiin erikseen sopia siitä, että asia ratkaistaan kirjallisen valmistelun perusteella.

Pienriitamenettelyssä voitaisiin myös pyrkiä tavanomaista enemmän sähköisten kanavien hyödyntämiseen itse oikeudenkäynnissä. Lähtökohtana todistajien kuulemiselle ja pääkäsittelyn pitämiseksi tulisi olla sähköisten yhteyksien hyödyntäminen ilman, että oikeudenkäynnin osapuolet tai todistajat, joutuvat tulemaan oikeudenkäyntiin fyysisesti paikalle. Tämä mahdollistaisi myös oikeudenkäynnistä aiheutuvien kustannusten pienentämisen merkittävästi, kun matka-aika vähentyy.

Tuomioistuimella tulisi olla nykyistä suurempi mahdollisuus ohjata oikeudenkäynti tapahtuvaksi sähköisesti videoyhteydellä fyysisen oikeudenkäynnin sijaan. Videoyhteyksien käyttö asettaa teknisiä vaatimuksia tuomioistuimille, mutta osana kehittyvää ja digitalisoituvaa yhteiskuntaa, näiden vaatimusten asettaminen ei ole kohtuutonta. SPL katsoo, että videoyhteydet tulisi olla mahdollista toteuttaa myös Teams-palvelun kautta, kun nykyisin videoyhteyteen käytetään Skype-palvelua, joka ei ole enää yleisesti käytössä oleva palvelu.

Mikäli oikeudenkäyntimenettelyyn ja erityisesti vastapuolelta vaadittavien oikeudenkäyntikulujen määrään tehdään olennaisia, rajoittavia muutoksia, ei kantajan ole välttämättä mielekästä esittää kaikkea asiaan liittyvää näyttöä, vaikka se puhuisi kantajan kanteen menestymisen puolesta. Tällöin tuomioistuimella ei ole välttämättä kaikkea asian kannalta relevanttia aineistoa käytössään tuomiota laadittaessa. Tästä voisi seurata se, että tuomioiden laatu heikkenee, mikä lisäisi tarvetta muutoksenhauille ja näin ollen mitätöisi pienriitamenettelyssä tavoitellut hyödyt. SPL pitää tärkeänä myös, että riidan osapuolilla on oikeus muutoksenhakuun normaaliin tapaan.

Lausuntopalautteessa on myös katsottu, että tuomioistuimilla tulisi lähtökohtaisesti olla oikeus päättää siitä, onko tietty asia poikkeuksellisesti laadultaan sellainen, että se tulisi ratkaista täysimittaisessa oikeudenkäynnissä, vaikka se esimerkiksi säädettävän intressirajan johdosta muutoin kuuluisi pienriitamenettelyn piiriin. SPL pitää esitystä kannatettavana. Ruotsin vastaavassa järjestelmässä tuomioistuimilla ei ole vastaavaa oikeutta siirtää asiaa tavanomaiseen menettelyyn, mikä nähdään kyseisessä järjestelmässä epäkohdaksi. Riita-asian pääoma ei katso asian oikeudellista merkittävyyttä. Monimutkaisissa, vaikkakin intressiltään pienissä, asioissa ei ole tarkoituksenmukaista, että asiaa ei voitaisi käsitellä normaalissa laajaa riita-asiaa koskevassa menettelyssä.

Mikäli tuomioistuin siirtää pienriitamenettelyyn tarkoitetun asian normaaliin menettelyyn, SPL katsoo, että tällaisissa tilanteissa kantajalta tulisi tuomioistuimen puolesta ensin tiedustella, haluaako kantaja jatkaa asiaa, sillä se on siirtymässä pienriitamenettelyn lähtökohtaisuudesta huolimatta täysimittaiseen oikeudenkäyntiin ja näin myös ”tavanomaisen” kulusääntelyn piiriin. Mikäli kantaja ei täysimittaiseen oikeudenkäyntiin haluaisi ryhtyä, tulisi sen voida peruuttaa asia ilman oikeudenkäyntimaksua.

Muunlainen toimintatapa olisi kantajien oikeusvarmuuden ja oikeutettujen odotusten näkökulmasta arveluttava. Jos kantaja olettaa asian olevan euromäärä huomioiden pienriitamenettelyyn kuuluva, kantaja tekee arvionsa asian oikeuskäsittelyn jatkamisesta ja sen kustannuksista tästä näkökulmasta. Tällöin olisi kohtuutonta, että kantaja ajautuisi täysimittaiseen oikeudenkäyntiin intressiltään pienessä asiassa, kun oikeudenkäynnin riskianalyysi on perustunut täysin toisenlaisiin lähtökohtiin.

SPL korostaa, että lainsäädännön tulisi kuitenkin olla selkeä ja toimintatapojen yhtenäiset eri tuomioistuimissa.

Lausuntopalautteissa on viitattu aikaisemmin toimineeseen asunto-oikeuteen. SPL katsoo, että pienriitamenettelyn osalta asunto-oikeuden kaltaisia tietyn tyyppisille pienriita-asioille erikoistuneet jaostot voisivat edistää oikeudenkäyntimenettelyn tehostamista ja sujuvoittamista. Vastaavasti oman jaostot voitaisiin perustaa tavanomaisille tai kestovelkasuhteita koskeville laskuvelkomuksille jne. Pienriitamenettelyn menestymisen kannalta keskeistä on tehokas ja ammattitaitoinen prosessijohto, jossa tuomarin tulee olla perehtynyt riitojen kohteena olevaan oikeudenalaan ja oikeuskäytäntöön.

Mainittu koskee erityisesti tilanteita, joissa riita-asioita hoitaisivat oikeudenkäynninosapuolet itsenäisesti eli ilman asiamiestä. SPL:n näkemyksen mukaan arviomuistiosta voi saada kuvan, että pienriitamenettely olisi ratkaisu erityisesti niissä tilanteissa, jossa potentiaalisen oikeudenkäynnin osapuolena olisi kaksi yksityishenkilöä tai toinen osapuoli olisi pieni yritys. On huomioitava, että mikäli pienriitamenettely koskee kaikkia tietyn pääoman alittavia saatavia, tulee pienriitamenettelyyn pääasiallisesti riita-asioita, joissa kantajana on muita kuin yksityishenkilöitä ja pienyrittäjiä eli käytännössä suuria elinkeinoharjoittajia. SPL pitää epätodennäköisenä sitä, että menettelyn seurauksena suuret velkojat luopuisivat nykyisestä toimintamallista, missä niitä edustaa oikeudenkäynnissä oikeudenkäyntiavustaja, kuten perintäyhtiön lakimies. Elinkeinoharjoittajat tahtovat keskittyä oman ydinliiketoimintansa tekemiseen, eivätkä käytä aikaansa ajamalla riita-asiaa itse oikeudessa.

Pienriitamenettelyn toimivuuden kannalta keskeisimpiä asioita ovat linjaukset oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Malli, jossa molemmat osapuolet joutuvat pitämään oikeudenkäyntikulut omana vahinkonaan lopputuloksesta riippumatta ei ole SPL:n mielestä mahdollinen. Ruotsin pienriitamenettelyssä sovelletaan tätä mallia, mikä asettaa erilaiset toimijat oikeudellisesti hyvin epätasa-arvoiseen asemaan. Malli nostaisi perusteettomasti pieniä saatavia velkoviiden velkojien kustannuksia ja malli todennäköisesti johtaisi perusteettomiin riitautuksiin, kuten jäljempänä esitetään.

Arviomuistion mukaan ”Korkea oikeudenkäyntikuluriski voi suosia riidan taloudellisesti vahvempaa osapuolta, koska hänellä on riitatilanteessa vastapuoltaan paremmat tosiasialliset edellytykset harkita asian saattamista tuomioistuimeen. Taloudellisesti vahvemmallalla osapuolella on myös mahdollisuus painostaa oikeudenkäyntikuluriskin avulla vastapuoltaan sovintoon silloinkin, kun hän saattaisi hävitä asian tuomioistuimessa. Ongelma koskee erityisesti keskituloisia, koska vähävaraisimmilla voi olla oikeus maksuttomaan oikeusapuun.” Tältä osin SPL tuo esiin, että riitelemisessä vahvoilla voi olla myös se, jolla maksuhäiriömerkintäisenä tai ulosmittausvarattomana ei ole enää mitään menetettävää, koska vastapuoli (kantaja) ei saa perittyä oikeudenkäyntikuluja tältä .

Malli, jossa hävinnyt osapuoli velvoitetaan korvaamaan osa voittaneen osapuolen kustannuksista, on parempi, kuin edellä kuvattu hävinneelle osapuolelle kuluriskitön malli. SPL katsoo kuitenkin, että lähtökohtaisesti kulujen maksuvelvollisuus tulisi olla nykyisten oikeudenkäymiskaaren säännösten mukainen, jossa hävinnyt osapuoli velvoitetaan korvaamaan voittaneen osapuolen kohtuulliset kulut. Oikeudenkäynnin kustannussäästöt tulisi tulla ensisijaisesti tehokkaammasta oikeudenkäyntiprosessista, missä asian käsittelyn nopeus ja johdonmukaisuus rajoittaa osapuolille syntyvien kulujen määrää.

On hyvin vaikea ottaa kantaa siihen, lisääkö vai vähentääkö pienriitamenettely osapuolten sovintohalukkuutta. Kuten arviomuistiossa on esitetty, pienriitamenettelyn maksuttomuudella voi olla negatiivinen vaikutus sovinnollisen ratkaisun syntymiseen. Tyypillisesti sovintoratkaisu syntyy hyvin nopeasti haastehakemuksen vireille tulon jälkeen tai vaihtoehtoisesti juuri ennen pääkäsitteilyn toimittamista. Haastehakemuksen laatimisen jälkeen osapuolten oikeudenkäyntikulut ovat tyypillisesti suhteellisen alhaiset, mikä kannustaa sovintoratkaisuun. Pääkäsitteilyä ennen solmittavissa tapauksissa kulut ovat nousseet, mutta eivät ole vielä niin korkeat, että estäisivät sovinnon tekemisen asiassa. Tässä vaiheessa tehtävien sovintojen osalta pääkäsitteilyä aiheutuvat kulut ja ratkaisun sisältöön liittyvät epävarmuustekijät kannustavat sopimaan riita-asian. Mikäli osapuolella ei ole pienriitamenettelyssä riskiä vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta häviötapauksessa, poistuu kannustin sovintoratkaisun etsimiseen.

SPL suhtautuu varauksella siihen, että asiamiesten tuntiveloituksen määrää tavalla taikka toisella säänneltäisiin. Lausuntopalautteessa korostetaan useassa kohtaa ammattitaitoisten avustajien roolin erityislaatuista ja arvoa asian käsittelyn joutuisuudelle ja asianmukaisuudelle. Asiamiehillä on oikeus markkinoiden perusteella määräytyvään palkkioon, mikä vastaa heidän koulutuksensa ja ammattitaitonsa luonnetta.

Pääasiaintressiltään vähäisissä asioissa oikeudenkäynnin kokonaistulos voi olla sen voittaneelle osapuolelle negatiivinen asiasta aiheutuneiden oikeudenkäyntikulujen vuoksi, mikäli se ei saa oikeudenkäyntikuluilleen täysimääräistä korvausta asian hävinneeltä osapuolta. Mikäli täyden korvauksen periaate ei ole oikeudenkäyntikulujen korvaamisessa lähtökohta, niin vähäisten intressien asioissa, kuten tavanomaisten laskusaatavien kohdalla, velkojalle olisi kaikissa tilanteissa taloudellisesti kannattavampaa luopua saatavasta kuin voittaa oikeudenkäynti ja ottaa vastattavakseen pääasianintressiä suurempi vastuu oikeudenkäynnin kustannuksista. Mikäli kantajalle on tällöin taloudellisesti järkevin perua kanne, rapauttaa tämä pieniä saatavia koskevan maksumoraalin.

Oikeudenkäyntiasiamiesten kelpoisuusvaatimuksia on kiristetty Suomessa viimeisten vuosien aikana. SPL katsoo, että vaatimuksia ei tulisi lähtökohtaisesti erityisesti keventää pienriitamenettelyssä. Sujuvan oikeudenkäynnin edellytyksenä voidaan pitää sitä, että asiamiehet tuntevat prosessin ja osaavat hoitaa asiaa oikeudenkäymiskaaressa säädetyssä järjestyksessä. Mikäli pienriitamenettelyn asiamiesvaatimuksia kevennetään olennaisesti, on riskinä se, että oikeudenkäyntien laatu heikkenee, jolloin myös tuomioistuimen tekemiä ratkaisuja arvioidaan herkemmin muutoksenhaussa, jossa asiamiehelle on asetettu kelpoisuusvaatimukset. Tämä johtaisi kulujen kasvuun muutoksenhaun johdosta, sen sijaan, että asia saataisiin osapuolia tyydyttävästi ratkaistua käräjäoikeudessa. SPL pitää erityisen ongelmallisena sitä, jos velallisten avustajina voisi olla myös maallikkoja, joilla ei ole oikeudellista osaamista ja joiden menettely voi jopa pahentaa velallisen tilannetta. SPL:n näkökulmasta kelpoisuusvaatimusten rajaa voitaisiin mahdollisesti alentaa korkeintaan siten, että oikeudenkäyntiavustajana voisi toimia ylemmän oikeustieteellisen tutkinnon tehnyt henkilö, vaikka tämä ei olisi asianajaja, luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja tai yleinen oikeudenkäyntiavustaja. Mikäli kelpoisuusvaatimukset eroavat pienriitamenettelyssä ja tavallisessa oikeudenkäynnissä joutuu osapuoli hankkimaan mahdollisessa muutoksenhaussa kelpoisuusvaatimukset täyttävän asiamiehen, jolle asia ei ole lainkaan tuttu, mikä nostaa oikeudenkäynnin kustannuksia asian käsittelyn myöhemmissä vaiheissa.

Yhteenveto

SPL korostaa, että asioiden sähköinen vireille saattaminen, kirjallinen menettely ja etäkäsitteily ovat erittäin tärkeitä ja nykyaikaisia käsittelymuotoja, jotka vähentävät oikeudenkäynnin kustannuksia.

SPL katsoo, että oikeudenkäymiskaari mahdollistaa jo nykyisellään riita-asioiden joutuisan käsittelyn ja tehokkuuden. Tehokkaalla ja johdonmukaisella prosessijohdolla voidaan vaikuttaa oikeudenkäyntien tavoitettavuuteen tehokkaammin ja tuottavammin, kuin säätämällä erillinen pienriitamenettely, jonka vaikutukset ovat epävarmoja. Keskiössä tehokkaassa oikeudenkäyntimenettelyssä on tuomioistuimien riittävä resurssointi, mikä mahdollistaa ammattituomareille riittävän ajan asioihin tutustumiseen ja sitä kautta oikeudenkäyntiprosessin tehokkaaseen johtamiseen. Arviomuistiossa esitetyn perusteella erot pienriitamenettelyn ja nykyisen järjestelmän välillä ovat verrattain pienet.

SPL katsoo, että tehokas kirjallinen menettely ja sähköisen oikeudenkäynnin laajempi mahdollistaminen tuomioistuimien oikealla resurssoinnilla voisi poistaa tarpeen koko pienriitamenettelyn säätämiselle. Panostamalla näihin asioihin oikeudenkäymiskaareen ei tarvitse laatia kokonaan uutta pienriitamenettelyä.

Kantelinen Tero
Suomen Perimistoimistojen Liitto ry